

репліка роману звучить як застереження людству. Проте живою залишилася і маленька Лейла – надія на спасіння є.

На літаку знаходилося не менше ніж три десятки дітей різного віку. «Дитячий тиждень... Кожна дитина в супроводі дорослого може полетіти до Пекіна за один долар» [1, с. 89] – і всі вони загинули через чиюсь незначну помилку чи, можливо, байдужість. Наш світ є, по суті, таким самим літаком. То чи маємо ми право бути байдужими? Саме це питання, на нашу думку, є найголовнішим, його має задати собі кожен, хто прочитає цей роман. Про це свідчить і один з епіграфів: «Кого хвилює, якщо згасне ще один вогник / У небі, де мільйон зірок? (Linkin Park, пісня «Ще одне світло», 2018). Варто нагадати рефрен цієї пісні: «Мене хвилює».

Література:

1. Макс Кідрук. Де немає Бога. Харків: «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 480 с.
2. Шокало Марта. Книга року BBC: Сімнадцять відтінків страху, або У полоні Кідрука.// <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46208044>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-110-7-23>

ВИЯВИ КРИЗИ МАСКУЛІННОСТІ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ О. ЛЯТУРИНСЬКОЇ

Шаболдов О. В.

аспірант кафедри української літератури

*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Старобільськ, Луганська область, Україна*

Творчість О. Лятуринської є яскравою складовою поетичного доробку «Празької школи». Її представники загалом поділяли сформульовану О. Ольжичем ідею про необхідність творення нової культури, (О. Ольжич називав її націоналістичною). Такою культурою мала бути «позбавлена негативних складників народньої психіки й традиції, героїчно визначена національна культура» [4, с. 144]. О. Ольжич також стверджував, що «провідною ідеєю українського народу від світанку віків є Ідея Слави – тобто безглядна цінність героїчного повнення призначення людини. Це «іскати собі чти, а князю слави» – «Слова о

полку Ігоревім», «Князем слава і дружині, амінь!» [4, с. 145] Ця ідея, безперечно, є провідною у творчості О. Лятуринської.

Однак осмислення історичного процесу, а ще більше емігрантський досвід часто ставили під сумнів програмовий оптимізм, надаючи приклади ситуацій, коли маскулінний суб'єкт не спроможний виконувати традиційні маскуліні функції. О. Пронкевич ситуацію, коли «чоловіки не можуть реалізувати свою роль будівничих української нації-держави і власних родин або вільних союзів із тими, кого кохають», слушно називає «кризою маскулінності» [5, с. 356]. На типовість такої кризи для України вказує також О. Юрчук. За твердженням дослідниці, у колоніальних умовах чоловік «перебуває під пресом провини через власну неспроможність захистити Батьківщину / матір / жінку» [6, с. 54]. Проте нездатність виконувати традиційні маскуліні функції не обмежується вказаними ролями й ситуаціями. О. Башкірова зазначає, що «чоловік утверджується передусім через активне перетворення матеріального світу, статусну й особистісну реалізацію в ньому» [2, с. 28]. Якщо ж такого утвердження не відбувається, ми так само можемо говорити про кризу маскулінності.

Прикладів кризи маскулінності у творах О. Лятуринської менше, ніж виявив різних типів маскулінності, однак їх не можна назвати поодинокими. Переважно вони характерні для повоєнної творчості, але наявні і в перших збірках поетки. Ось приклад із «Печерних рисунків»: «І знову цілу ніч верзлося: біжу зацькований, мов звір, і слід кривавиться на росах, і піт рудий туманить зір. І знову бачу світ багряно. За мною полум'я і дим, гаряча заграва над станом, безправ'я над добром моім» [3, с. 77]. Ця криза, викликана нездатністю чоловіка виконати свою архетипну функцію захисника, є типовим наслідком невдалого протистояння такій же лицарській маскулінності чужинця. Якнайкраще характеризують стан героя такі слова: «І знов в ганьбі стріваю ранок...» [3, с. 78] Ця криза усвідомлена, вона руйнує самооцінку чоловіка, а втрата близьких і друзів породжує відчуття безсилля: «Нема ні кривого, ні друга. І любовою – помститись туга, і туга – подругою дням» [3, с. 78]. В. Агеева, досліджуючи проблеми маскулінності й фемінності, доходить висновку, що «як би не варіювалися релігійно-філософські метафори маскулінності й фемінності, опозиція чоловічого і жіночого завжди будується по тій самій осі: суб'єкт – об'єкт, сила – слабкість, активність – пасивність, жорстокість – м'якість і т.д.» [1, с. 298]. Зауважимо, що кризу маскулінності точніше за вказану опозицію «сила – слабкість» описує, на наш погляд, опозиція «сила – безсилля».

Подібна ситуація, коли воїн, носій лицарської героїчної маскулінності, переживає певну кризу, описана у вірші «Моє лице стидом горить...»: «Моє лице стидом горить, а на щиті моїм – ганьба» [3, с. 105]. Ця криза характеризується тимчасовістю, і в цій же поезії дає О. Лятуринська рецепт її подолання: «Як кровію її не змиє, вогнем не випекти до тла? У грудях – ненависть моя. В моєму серці – гнів кріпкий. Мій меч брязчить: та ж ти вояк! Честь лицарська кричить: убий!» [3, с. 105] «Туга помститись», «ненависть», «кріпкий гнів» – ось ті почуття, що штовхають до відновлення дещо підваженої кризою маскулінності, яке може статися тільки через бій і перемогу в ньому.

Але обставини можуть складатися таким чином, що унеможливує будь-яку сатисфакцію. В історії України обставини склалися так неодноразово, змушуючи її найкращих синів полишати з поразкою рідну землю. З багатьма рядками Є. Маланюка, пронизаними почуттям відчаю, сорому й безсилля, перегукуються рядки О. Лятуринської з поеми «Єроним»: «...і як тоді, коли свою єдину ти землю покидав на глум чужим... А що, а що ти скажеш своєму сину? Чи ж ти чоло не схилиш перед ним?...» [3, с. 301] Розпач і безсилля підтинають маскулінний первень не тільки в носія лицарської маскулінності. Безсилою супроти них виявляється й логоцентрична маскулінність: «Із ложа устає чернець вночі. За всіх, за всіх, за розпачливих паче, він перед Спасом молиться і плаче. Читає він молитву втікачів...» [3, с. 304] Втрата віри й надії призводить до втрати волі, того активного первня, що, може, є найважливішою ознакою маскулінності: «Надію, квітку серця стято. Вже не цвіте вона зірчасто і вже нема чого чекати і сподіватись, як було» [3, с. 316]. Та в царині духа є більше можливостей зберегти свою маскулінність, аніж в умовах жорсткої конкуренції економічного, політичного чи суспільного життя, адже критерії реалізації, статусної й особистісної, тут надто нечіткі. Одна з таких можливостей – напівбожевільна маскулінність пророка, що стоїть над людські критерії успіху й невдач та не потребує утвердження через адорацію й схвалення. Таким є шлях головного героя поеми «Єроним»: «Нехай же вуха наші чують: гряде гнів Божий – Страшний Суд!» [3, с. 320]

Та пригнічена маскулінність не завжди може бути відновлена. Єроним молить Бога: «Дай рівно бути вільними між вільних, щоб душу не гнітив ні встид, ні страх!» [3, с. 304] Але це право не дається, а здобувається. Маскулінність не може бути відновлена і стверджена іззовні, а тільки внутрішнім зусиллям. Чоловік має самоствердитися передусім у власних очах. А коли нема цього, коли воля діяти пригнічена, а впевненість втрачена, навіть сприятливі умови обернуться

на втрачені можливості. Розпач, безнадія, а ще почуття всеосяжного жаху панують у таборі для переміщених осіб: «За ними – чорні згрища руїни, а душі полонив смертельний жаж» [3, с. 300]. Цей жаж, що вбиває будь-які прояви маскулінності, створюючи натомість певний колективістський ерзац, постав із тривалої практики гноблення особистості радянським тоталітарним режимом, «...коли життя з нас кожен рятував за всяку ціну» [3, с. 306]. Тоді людина втрачає людську подобу, підкоряючись тваринним інстинктам: «...коли усяк для себе тягнув якбільше й все, що тільки міг, і то без жадної, либонь, потреби...» [3, с. 306] Заздрість, проте заздрість цілковито позбавлена волі, активного чину, цих ознак маскулінності, є ще одним свідченням демаскулізації: «Ні, не милять очі: сусід сусіду дивиться в таріль, і в ньому більш, ніж у своєму очить» [3, с. 306].

Та дійсність у таборах для переміщених осіб не сприяла зціленню скалічених душ. О. Лятуринська тяжко переживає розрив між гаслами, очікуваннями й реальністю: «І вартовим – Свобода, наш патрон, і Воля слова, думки й переконань... Та якби мало бути, чи не так? А дійсности відхилиться заслона – втікачу, блазня одягни ковпак!» [3, с. 302] Роль блазня та постійні приниження здійснюють на маскулінність деструктивний вплив не менший, ніж страх: «Насилуй душу і насилуй тіло, себе самого, блазню, запереч!» [3, с. 303]

Гостро таврує поетка вустами Єронима вікову рабську сутність, що заступила собою будь-який тип маскулінності: «У наймитівській ревній праці, що рабським віковим лягла тавром, у підшуках усеможивих рацій, зневаг, брехні...» [3, с. 306] І ця рабська сутність намагається заперечити прояви героїчної маскулінності, дискредитувати їх, відчуваючи поруч власну неповноцінність: «Правуючись за наше право споконвіку, вони лягли, бездихані, на земне лоно. І не складе пісень натхнених недоріка, лиш темний лірник пом'яне прокльоном» [3, с. 309]. Уособленням скаліченої духовної маскулінності виступає «темний лірник», який має виконувати функцію транслятора пам'яті й цінностей від покоління до покоління, а натомість спотворює дискурс національних героїв, поминаючи справжніх захисників прокльоном. Означення «темний» при цьому набуває багатозначності, знаменуючи не лише фізичну, але й духовну сліпоту, а можливо, й належність до руйницьких, «темних» сил.

Деградація маскулінності в суспільстві може відбуватися також повільно й непомітно: «Стинає час могутність ікол, із лип на згин зриває лико, допущує чужих навали <...> Де келії, хрести печерські, князі могутні Лодомерські?» [3, с. 86-87] Та у критичний історичний момент,

що вимагає демонстрації волі, рішучості, активної позиції ця деградація виявляється у всій повноті, а чоловіки виявляються не здатні до виконання своїх традиційних архетипних функцій захисника, воїна тощо.

Отже, у творах О. Лятуринської, крім численних зразків, які репрезентують різні типи маскулінності, наявні й приклади кризи маскулінності у різних її проявах, що загалом суперечить ідейним настановам та центральній ідеї Слави, яка пронизує всю творчість поетки.

Література:

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2008. 359 с.
2. Башкирова О. Художня репрезентація фемінної і маскулінної тілесності в сучасній українській романістиці. *Філологічний дискурс. Збірник наукових праць*. 2018. Вип. 7. С. 21–32.
3. Оксана Лятуринська. Зібрані твори / За ред. Б. Гошовського і С. Кузьменко. Торонто: Київ Прінтерс лтд., 1983. 813 с.
4. Ольжич О. Націоналістична культура. *Український націоналізм: Антологія. Т. 1*. Вид. 2-е / Упоряд. В. Рог. Київ: ФОП О.М. Стебеляк, 2010. С. 144–146.
5. Пронкевич О. Замість закінчення. Дискурс конкєсти і криза маскулінності в українській літературі. *Перехресні стежки маскулінного українського дискурсу. Культура й література ХІХ-ХХІ століть* / за ред. Агнешки Матусяк. К.: LAURUS, 2014. С. 331–364.
6. Юрчук О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії. К.: ВЦ «Академія», 2013. 224 с.